

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АВТОРА У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Текст розглядається як складна система, як ієрархічне утворення, що є поєднанням різнорідних компонентів, які специфічно взаємодіють один з одним. Незважаючи на багатоаспектність тлумачення цього поняття, можна виділити найбільш загальні його риси, а саме: текст є результатом процесу мовленнєвої творчості, характеризується цілісністю, зв'язністю, завершеністю і має комунікативну спрямованість, це структурована єдність, що виражає певну систему відношень комплексного явища дійсності.

Текст – один із засобів реалізації соціально значимого акту мовного спілкування. Він може набувати параметрів структури, яка отримує статус художнього тексту, художнього твору. В теоретичній літературі поняття *художній текст* розуміють як “відмежований мовний макрооб’єкт, якому в результаті цілеспрямованої комунікативної діяльності надана конструктивна виразність, внутрішня та зовнішня форма, як комунікативну єдність, де кожен елемент “щось здійснює, для чогось існує”. За іншим визначенням – це форма “реалізації концепції автора, його індивідуальної картини світу, втіленої за допомогою відібраних відповідно до авторського задуму мовних засобів”, яка адресована читачеві [1, 45].

Всі елементи як первинного, мовного рівня художнього тексту, так і його глибинна змістова структура, служать для розкриття тем людського буття та відображення подій і явищ об’єктивного світу. Антропоцентричність таких побудов може виражатися взаємодією з читачем, здійснюваною автором за допомогою художніх образів, через вигадані ситуації, в яких живуть і діють вигадані персонажі. Навколишня дійсність не просто відображається у тексті як фрагмент картини світу автора, але втілюється в образній формі через призму творчої індивідуальності художника.

Н. Болотнова серед системних категорій художнього тексту поряд із структурністю та інтегративністю називає естетично зумовлену прагматичність, яка створюється всією системою художнього твору, та естетично спрямовану концептуальність, що відображає неповторність творчої особистості автора і його ставлення до дійсності. М. Брандес виділяє два типи естетичної інформації: об’єктивну – яка існує у творі у вигляді об’єктивних цінностей, та суб’єктивну – пов’язану з оцінкою зображуваного явища [2, 127]. Таким чином, створюючи уявний світ, подаючи його як реальний, художник слова залежно від обраного методу прямо чи опосередковано виражає своє ставлення до зображуваного.

Відношення тексту до дійсності, вияв у ньому різноманітних оцінок та емоцій у тій чи іншій мірі простежується через категорію модальності. Якщо фразова модальність виражається граматичними чи лексичними засобами, то текстова реалізується ще й у характеристиці героїв, у своєрідному розподілі предикативних та релятивних відрізків висловлювання, у сентенціях, висновках, в актуалізації окремих частин тексту. Авторська модальність

імпліцитно виявляється навіть у простій констатуючій інформації, пронизує усі частини художнього твору і може змінюватися залежно від ряду чинників: об'єкта опису, прагматичної установки, індивідуальної манери письменника. Саме авторський погляд, ставлення до описуваного визначає характер твору, особливості викладу матеріалу тощо.

Таким чином, художній текст – це єдність системного та індивідуального, в ньому поєднуються відображення об'єктивного світу та авторське його осмислення. У діяльності автора художнього твору розрізняють два істотні моменти: художнє пізнання дійсності та її творче втілення у словесному матеріалі. Письменник вибудовує специфічну структуру тексту в лексико-синтаксичному плані, що є результатом цілого комплексу переплетених та взаємозалежних компонентів, а також чинником, який активно бере участь у створенні певних стилістичних ефектів. З одного боку, автор для змалювання художньої дійсності користується численними засобами індивідуалізації, як от: тропи, стилістичні фігури, звукопис, маркована, оказіональна лексика тощо. З іншого боку, щоб читач зрозумів і оцінив його оригінальність та неповторність, письменник спирається на норму літературної мови (мову-стандарт).

Індивідуальність тексту, на думку дослідників, є результатом безкінечної варіативності матеріальної форми, яка створює художній образ [3, 12]. Тобто загальної формули “художності” не існує. “Вона завжди конкретна, завжди виявляється в особистісній, притаманній лише певному автору, манері писати” [4, 15], а тому не можна недооцінювати роль автора у відборі засобів та способів утілення змісту художнього твору.

Отже, *автор* – позатекстова, але й одночасно внутрітекстова категорія – є доступним для спостереження лише в опосередкованому стані, через сукупність форм його існування у художньому творі. Філологічна наука синтезує різні терміни на означення цього поняття: “образ автора” (В. Виноградов, М. Брандес), “автор-творець” (М. Бахтін), “автор-оповідач” (І. Роднянська), “голос автора” (В. Кожин) тощо.

Характеризуючи літературно-художній твір як словесний ряд, в якому існують складні співвідношення змісту слів, що визначаються як ієрархічні та переплетені структури, В. Виноградов називає наскрізний образ твору, який сприяє об'єднанню в єдине ціле окремих частин, пронизує його єдиною свідомістю, єдиним світоглядом, єдиним світовідчуттям “*образом автора*” [5, 92-93]. Це поняття проте не ототожнюється з “автором реальним”, адже про образ автора можна говорити не лише тоді, коли оповідь ведеться “від автора”, коли він виступає в різноманітних комбінаціях із образом оповідача, а й тоді, коли намагається сховатися за текстом. Але саме образ автора, на думку В. Виноградова, відрізняє літературно-художні твори від інших типів текстів.

У контексті ідей М. Бахтіна *автор біографічний* теж не збігається повністю з *автором-творцем*, як і дійсність не збігається з мистецтвом. Він (автор) “знає і бачить більше”, ніж його персонажі” [6, 17], безпосередньо не входить до тексту, але постає у ньому як суб'єктні форми вияву авторської свідомості.

Акцентуючи саме на особистісному чинникові у визначенні тексту, І. Роднянська зазначає, що про образ автора можна говорити як про “непряму форму присутності автора-творця всередині власного твору” [7, 13]. *Автор-оповідач*, на думку дослідниці, з’являється тоді, коли художнє слово не належить ні автору, ні тому, хто розповідає, а оповідь ведеться від першої особи. Така форма приховує великі можливості для різнобічного, багатоаспектного висвітлення дійсності і тісно пов’язана з синтактико-семантичною структурою тексту [8, 37]. Крім того, шляхом ускладнення авторського тексту за допомогою образу оповідача досягається стилістична багатоплановість художнього твору.

Так чи інакше, у тексті завжди присутня особистість його творця з притаманними їй лексиконом, граматикином та прагматикином, а отже будь-який вияв автора реального, як і будь-який елемент художньої системи, маємо сприймати крізь призму авторської свідомості. Функціонування автора у художньому творі зумовлює його роль в оформленні й організації художнього цілого, а вплив авторської концепції дійсності, неповторності індивідуального світовідчуття на естетичне перетворення мови зумовлює виникнення поняття ідіостилу.

Список використаної літератури

1. Бабенко Л. Г. Филологический анализ текста. Основы теории, принципы и аспекты: учебник для вузов / Л. Г. Бабенко. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2004. – 464 с.
2. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка (для институтов и факультетов иностранных языков) / М. П. Брандес. – 2-е изд. – М.: Высшая школа, 1990. – 320 с.
3. Тураева З. Я. Лингвистика текста: (текст: структура и семантика): учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / З. Я. Тураева – М.: Просвещение, 1986. – 127 с.
4. Федоров А. В. Язык и стиль художественного произведения / А. В. Федоров. – М.-Л.: Гослитиздат., 1963. – 132 с.
5. Виноградов В. В. Проблема имманентного анализа языка литературного произведения // Избранные труды о языке художественной прозы / В. В. Виноградов. – М.: Наука, 1980. – С. 91-94.
6. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – 2-е изд. – М.: Искусство, 1986. – 445 с.
7. Роднянская И. Б. Автора образ / И. Б. Роднянская // Літературний енциклопедический словарь / под ред. В. М. Кожевникова и П. А. Николаева. – М.: Советская энциклопедия, 1987. – С. 13.
8. Одинцов В. В. Авторское повествование / В. В. Одинцов // Одинцов В. В. О языке художественной прозы: повествование и диалог. – М.: Наука, 1973. – С. 20-60.